

Gdje smo
a gdje želimo da budemo
kada govorimo o
političkom, ekonomskom i
društvenom učešću mladih

Izveštaj: Gdje smo a gdje želimo da budemo kada govorimo o političkom, ekonomskom i društvenom učešću mladih

Autorka: Aleksandra Gligorović

Urednica: Aida Perović

Dizajn i štampa: Fotografika DOO

Tiraž: 100

Podgorica, decembar 2022.

Izdavač: NVO Prima

Radosava Burića 2/14, stan 3, Podgorica, Montenegro

www.nvoprima.org

Ovaj monitoring izvještaj pripremljen je kao dio projekta WB&T for EmploYouth, koji finansira Evropska unija. Projekat sprovode Fondacija Ana i Vlade Divac (Srbija), NVO Prima (Crna Gora), Alijansa mladih (Severna Makedonija), Partneri Albanija za promjene i razvoj (Albanija) i Fondacija volontera zajednice (Turska).

Ovaj dokument je izrađen uz finansijsku pomoć Evropske unije, a sufinansirala ga je Vlada Crne Gore, Ministarstvo javne uprave. Sadržaj ovog dokumenta isključiva je odgovornost NVO Prima i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati odrazom stava Evropske unije.

SADRŽAJ

Zašto participacija mladih?	4
Zašto je važno poznavati podatke?	5
Prepreke participaciji mladih	6
Indeks učešća mladih u Crnoj Gori u 2021	7
Glavni zaključci vezano za stanje u Crnoj Gori i preporuke za unapređenje.....	9

Zašto participacija mladih?

Učešće i predstavljanje mladih su godinama u središtu rada NVO Prima. U tom kontekstu, NVO Prima je realizovala brojne obuke, okrugle stolove, radionice, seminare, kampove za mlade i kampanje javnog zagovaranja i razvila niz dokumenata koji se tiču javnih politika vezno za mlade, a koji integrišu pristup zasnovan na ljudskim pravima i komponentu rodne ravnopravnosti.

Učešće mladih je suštinski element funkcionalne demokratije. Uključivanje mladih u politički i građanski život ključno je za razvoj zdravog, demokratskog društva, a njihovo direktno učešće u procesu donošenja odluka ključno je za održivi razvoj Crne Gore i Evrope.

Theocharis, Yannis & Deth, Jan W. van. (2016) u svom radu navode da se repertoar političke participacije u demokratskim društvima ubrzano širi i obuhvata različite aktivnosti kao što su glasanje, demonstracije, volontiranje, bojkot, blogovanje i flash mobovi. Mladi igraju ključnu ulogu u ovim procesima. Stoga je nastavak rada na poboljšanju učešća mladih važan iz nekoliko razloga.

Prvo, mladi predstavljaju značajan dio populacije, ali često nisu uključeni u donošenje odluka u Crnoj Gori i Evropi. Prema podacima Eurostata, u 2020. godini procenat stanovništva starosti 15-29 godina u Crnoj Gori iznosio je 18,5%, dok je u Evropskoj

uniji

iznosio 16,9%. Uključenost ove demografske grupe u politički i građanski život je od suštinske važnosti kako bi se osiguralo da njihovi glasovi i perspektive budu zastupljeni

u

procesima donošenja odluka.

Drugo, učešće mladih je ključno za promovisanje društvene i političke kohezije. Kada su mladi ljudi uključeni u politički i građanski život, veća je vjerovatnoća da će osjećati vlasništvo i pripadnost svom društvu. To, zauzvrat, može dovesti do povećanog povjerenja u demokratske institucije.

Treće, učešće mladih može doprinijeti razvoju novih ideja i inovativnih rješenja za društvene izazove. Mladi ljudi često iznose svježije perspektive i ideje na sto, što može biti dragocjeno u rješavanju složenih pitanja.

Učešće je veoma važan element kada se govori o ljudskim pravima mladih. Pomaže mladima u punom uživanju osnovnih prava i sloboda, na primjer u pogledu obrazovanja, zapošljavanja, seksualnog i reproduktivnog zdravlja, a između ostalog zavisi i od socioekonomskog konteksta u zemlji, ali i globalno – u regionu, Evropi i svijetu. Stoga, mladi moraju imati riječ u politikama koje će oblikovati njihovu budućnost!

Crna Gora je posljednjih godina ostvarila značajan napredak u promovisanju učešća mladih u procesima donošenja odluka. Međutim, predstoji još dug put.

Prema posljednjim dostupnim podacima, samo 14% mladih u Crnoj Gori smatra da se njihovo mišljenje čuje u procesu donošenja odluka. Ovo je daleko od zadovoljavajućeg

i potrebno je više napora kako bi se osiguralo da mladi ljudi budu aktivno uključeni u proces kreiranja javnih politika.

U Evropskoj uniji je situacija nešto bolja. EU je prepoznala važnost učešća mladih i preduzela je korake kako bi osigurala da mladi budu zastupljeni u procesima donošenja odluka. Na primjer, Strategija EU za mlade 2019-2027 ima za cilj povećanje učešća mladih u demokratskom životu širom Evrope. Međutim, nivo angažovanja mladih varira širom kontinenta, i još uvek ima prostora za poboljšanje.

Zašto je važno poznavati podatke?¹

Preporuka država članica Savjeta Evrope da daju visok prioritet učešću mladih u svojim javnim politikama za mlade uključena je u preporuku Komiteta ministara Savjeta Evrope o građanstvu i učešću mladih u javnom životu 2006. godine. U dokumentu se navodi da je „obrazovanje za participaciju i pružanje mogućnosti za iskustvo participacije preduslov za neophodno i kontinuirano unapređenje demokratije“. *Strategija za mlade Evropske unije (EU) „Mladi – ulaganje i osnaživanje“ 2019-2027* stavlja učešće mladih u prvi plan omladinske politike. Države članice su pozvane da podstiču i promovišu inkluzivno demokratsko učešće svih mladih ljudi u demokratskim procesima i društvu, da ih aktivno angažuju, podržavaju predstavljanja mladih na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou i istražuju i promovišu upotrebu inovativnih i alternativnih oblika demokratskog učešća. *Agenda za održivi razvoj do 2030. godine*³ takođe prepoznaje aktivnu ulogu mladih ljudi kao „kritičnih agenata promjene“. Prvi prioritet UN-ove strategije za mlade 2030. je „Angažman, učešće i zagovaranje – Pojačajte glasove mladih za promociju mirnog, pravednog i održivog svijeta“.

Prepoznajući potrebu da se kontinuirano radi na unapređenju učešća mladih u Albaniji, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji, Srbiji i Turskoj, kao i neophodnost posjedovanja pouzdanih podataka i doprinosa da ovo pitanje bude vidljivije, YBH4WBT mreža je razvila YPI kao kompozitni indeks različitih dimenzija učešća mladih: političkih, ekonomskih i društvenih, koji daje pregled konteksta koji podržava ili ometa aktivno uključivanje mladih u društvo.

Svaka od ovih dimenzija se procjenjuje kroz skup pažljivo odabranih indikatora.

Politička dimenzija se odnosi na mogućnosti mladih da budu uključeni u političke procese – da budu informisani o radu Vlade, parlamenta i opština, da budu angažovani u omladinskim mrežama i da budu birani na političke funkcije. Učešće mladih u političkom životu odnedavno postaje prioritet u cijelom svijetu, jer se

¹Monitoring Report on Political, Social and Economic Participation of Youth 2021, Youth Participation Index Albania, North Macedonia, Montenegro, Serbia and Turkey, Ana and Vlade Divac Foundation

²Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy (COM/2018/269), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52018DC0269>

³Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

prepoznaje da oni treba da imaju riječ u političkim odlukama jer čine značajan dio populacije i na njih nesrazmjerno utiču određene političke odluke (posebno one dugoročne).

Ekonomska dimenzija se odnosi na stepen uključenosti, ili obrnuto isključenosti,

mladih

ljudi sa tržišta rada i **samozaposljavanja**. Uključuje stepen njihove aktivnosti, zaposlenosti i

Socijalna/društvena dimenzija se odnosi na aktivno učešće mladih u društvenom životu. Procjenjuje se kroz integraciju mladih u zajednicu kroz formalno i neformalno obrazovanje, kao i odsustvo pokazatelja potencijalne isključenosti – zbog siromaštva, zavisnosti od sistema socijalne zaštite, vremena provedenog u zatvoru i sl.

Indeks učešća mladih (YPI) pruža uvid u mogućnost uključivanja mladih u društvo. To uključuje njihovu uključenost u procese donošenja odluka, njihov pristup tržištu rada i njihovo učešće u društvenom životu. Sastoji se od 25 indikatora političke, ekonomske i društvene participacije. Rad na ovom indeksu počeo je 2016. godine i do sada su objavljeni nizovi podataka u periodu od 6 godina, sa podacima od 2016. do 2021. Podaci su prikupljeni pojedinačno u pet zemalja, a zatim konsolidovani u jedan regionalni izvještaj za Zapadni Balkan i Tursku.

Jedan od ciljeva prilikom kreiranja indeksa bio je stvaranje konkretnog alata koji će moći da koristi javna uprava i organizacije civilnog društva za sistematski identifikaciju i rješavanje najhitnijih izazova vezanih za učešće mladih u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori, Srbiji i Turskoj. Konkretno, kroz redovno objavljivanje, ciljevi Indeksa mladih su:

Unaprijediti praksu korišćenja podataka kao pouzdane baze za svaku odluku koja se tiče mladih;

Uporediti zemlje prema ključnim indikatorima učešća mladih u sve tri dimenzije: političkoj, ekonomskoj i društvenoj.

Nadgledati napredak u vezi sa učešćem mladih tokom godina u odgovarajućim zemljama.

Indeks je zasnovan je na zvaničnoj statistici, tj. podacima prikupljenim putem desk i traživanja i kroz sistem prikupljanja podataka slanjem zvaničnih zahtjeva za slobodan pristup informacijama nadležnim institucijama. **Prepreke participaciji mladih**
Uprkos važnosti učešća mladih, nekoliko prepreka sprečava mlade ljude da se uključe u politički i građanski život. Ove barijere uključuju:

Nedostatak informacija: Mnogi mladi ljudi nisu svjesni svojih prava i odgovornosti kao građana/ki. Takođe im može nedostajati znanja o političkom sistemu i procesima donošenja odluka.

Ograničen pristup procesima donošenja odluka: Mladi se često suočavaju sa strukturnim preprekama koje ih sprečavaju da učestvuju u procesima donošenja

odluka. Na primjer, možda nemaju pristup tijelima za donošenje odluka ili im nedostaju resursi i mreže potrebni za efikasno učešće.

Nedostatak povjerenja u demokratske institucije: Neki mladi se mogu i osjećaju se razočarani političkim sistemom i nemaju povjerenja u demokratske institucije. To može dovesti do apatije i odvajanja od političkog i građanskog života.

Socioekonomske prepreke: Mladi ljudi iz nepovoljnih sredina mogu se suočiti sa dodatnim preprekama za učešće u političkom i građanskom životu. Na primjer, može im nedostajati pristup obrazovanju, ekonomskim resursima i drugim resursima koji su neophodni za efektivno učešće.

Indeks učešća mladih u Crnoj Gori u 2021

Indeks učešća mladih u Crnoj Gori uključuje podatke o političkoj, društvenoj i ekonomskoj participaciji mladih, što uključuje indikatore prikupljene iz zvanične statistike. Zasnovan je na podacima prikupljenim tokom desk istraživanja i odgovorima na zvanične zahtjeve za slobodan pristup informacijama upućene nadležnim institucijama (MONSTAT, Skupština Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo pravde, Zavod za izvršenje krivičnih sankcija, lokalne samouprave i dr. . .).

Podaci o političkom učešću pokazuju da u Crnoj Gori tradicionalno nema mladih gradonačelnika i mladih ministara u Vladi Crne Gore. Broj mladih poslanika u crnogorskom parlamentu je četiri (oko 5%), ali bez ravnoteže polova (sva četiri su muškog pola).

Političko učešće			
	Vrijednost	Žensko	Muško
Mladi ministri/ce u Vladi	0	0	0
Mladi zamjenici/e ministara/ki u Vladi	0	0	0
Mladi poslanici/e	5%	0	4 poslanika
Mladi gradonačelnici/e			
On-line alati za informisanje i učešće u donošenju odluka vlade i parlamenta	100%	/	/
On-line alati za informisanje i učešće u donošenju odluka opština	100%	/	/
Postojanje omladinske strukture (savjeti/parlamenti/sindikati) na nacionalnom nivou	100%	/	/
Postojanje omladinske strukture (savjeti/parlamenti/sindikati) na lokalnom nivou	37,5%	/	/

Postoji snažna posvećenost pružanju mogućnosti za onlajn konsultacije i komunikaciju sa građanima i građankama na nacionalnom i lokalnom nivou, ali najnovije istraživanje crnogorske organizacije civilnog društva CGO pokazuje da manje od 30% građana/ki Crne Gore koji koriste internet poznaje i koristilo je neke od elektronskih servisa u javnoj upravi, dok je, pored toga, preko dvije petine onih koji znaju da ovi servisi postoje, ali ih nikada nisu koristili, a preko četvrtine ispitanika/ca ne zna da takvi servisi uopšte postoje u Crnoj Gori.

Društveno učešće		
Vrijednost <i>Žensko Muško</i>		
Mladi u riziku od siromaštva	nema nema nema	podataka podataka podataka
24.65% 1,2% 25,1%		
Mladi u zatvoru	nema nema nema	
Mladi koji su dio sistema socijalne zaštite		podataka podataka podataka
Ministarstvo prosvjete nije dostavilo podatke		
Napuštanje srednjeg obrazovanja		
43.0% / /		
Mladi lupisani u visoko obrazovanje		
16.5% 18% 14.7%		
Mladi koji su završili visoko obrazovanje		

Ekonomski i socijalni podaci pokazuju daljnji pad kvaliteta života mladih u 2021.

Ekonomsko učešće		
Vrijednost	<i>Žensko</i>	<i>Muško</i>
NEET stopa 26.5%	24.6%	28.3%
Stopa nezaposlenosti mladih 32.5%	31.5%	33.2%
Dugoročna stopa nezaposlenosti mladih 18.3%	16.5%	19.7%
Stopa učešća mladih u radnoj snazi 44.4%	22.9%	24.2%
Stopa zaposlenosti mladih 30.0%	27.2%	32.7%
Samozaposleni mladi ljudi 6.8%	/	/

Evidentan je porast stope nezaposlenosti u 2020. koji se nastavio i u 2021. godini, pa je npr. stopa nezaposlenosti najveća u posljednjih 7 godina.

Godina	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stopa nezaposlenosti (15-29)	29.2	28.8	26.5	26.0	22.3	30.7	32.5

Procenat mladih u dobi od 15 do 29 godina koji nisu ni zaposleni ni u obrazovanju ili obuci u 2021. godini je drugi najveći zabilježen u posljednjih 7 godina (samo 0,1 manje nego 2020.). Ove godine je veći kod mladića nego kod djevojaka (28,3 prema 24,6).

Godina	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
NEET stopa (15-29)	23.4	22.3	21.4	21.0	21.3	26.6	26.5

S obzirom da se prati indeks učešća mladih, u Crnoj Gori ne postoje podaci o mladim ljudima koji su pokrenuli sopstveni biznis uz finansijsku podršku države, osim periodično objavljenih podataka IRF-a, koji se ne mogu koristiti jer obuhvataju samo ovo instrument.

Glavni zaključci vezano za stanje u Crnoj Gori i preporuke za unapređenje

Godina 2021. bila je izuzetno turbulentna u Crnoj Gori, što je direktno uticalo na sprovođenje omladinske politike i kvalitet života mladih. U poređenju sa prethodnih šest godina, izvještaj o učešću mladih za 2021. godinu pokazuje nedostatak podataka zbog problema uzrokovanih sajber-napadima koji su krajem avgusta i septembra zadesili Crnu Goru i narušeni radu javnih i državnih službi. Vlada i institucije Crne Gore i dalje nisu u potpunosti oporavile svoje informacione sisteme i baze podataka, i još uvijek rade na tome da se izbore sa posljedicama širokog sajber napada koji je targetirao nekoliko ministarstava i agencija. Zemlja nikada ranije nije doživjela sajber napad ove veličine, određene usluge su privremeno isključene iz sigurnosnih razloga, a pristup podacima je bio usporen ili onemogućen, zavisno o sektoru.

Ipak, dostupni podaci govore o smanjenju kvaliteta života i učešća mladih u Crnoj Gori tokom 2021. godine, kao i nedostatku prepoznavanja značaja razvoja i implementacije omladinske politike. Zakon o mladima predviđa da mladi aktivno učestvuju u kreiranju i sprovođenju omladinske politike kroz koordinaciju i razvoj međusektorskih partnerstava, saradnju sa drugim mladima i svim ostalim subjektima koji planiraju i sprovode omladinsku politiku. Međutim, od jeseni 2020. godine i promjena u strukturi vlasti, omladinske politike više nije bila u fokusu. Ukinuto je Ministarstvo sporta i mladih i

ova oblast je spojena u jedan glomazni aparat - Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta. Nakon određenog vremena, izvršena je rekonstrukcija Vlade i Uprava za sport i omladinu, organ koji se bavi ovom tematikom, ponovo je prebačen u novoosnovano Ministarstvo sporta i mladih. Iako je važenje Strategije za mlade isteklo 2021. godine, nije

sačinjen izvještaj o njenoj implementaciji, niti je izvršena evaluacija/procjena njenog sprovođenja.

Takođe, nije raspisan konkurs za podršku organizacijama civilnog društva koje rade u oblasti omladinske politike tokom 2021. godine, što je dovelo do dodatnog slabljenja omladinskog sektora koji okuplja mlade ljude, te zajedno sa njima kreira i sprovodi programe za njihovo jačanje i bolje integraciju u društvo.

Još jedan važan dokument javne politike, Program za ostvarivanje javnog interesa u oblasti omladinske politike, koji je Zakonom o mladima propisan kao obavezan, nije pripremljen, niti je pripremljen izvještaj o realizaciji prethodnog.

Kako bi mladi imali kvalitetniji život, neophodne su mjere u oblasti unapređenja procesa kreiranja javnih politika i veća koordinacija relevantnih institucija. Stoga NVO Prima smatra da je neophodno:

Povećati ulaganja u omladinsku politiku i osigurati održivo finansiranje omladinskih organizacija civilnog društva i mreža koje provode programe sa i za mlade, u skladu sa nacionalnim okvirom politike za mlade.

Uraditi hitna evaluaciju implementacije prethodne strategije i izraditi novu Strategiju za mlade i novi Programa za ostvarivanje javnog interesa u oblasti omladinske politike, u skladu sa Zakonom o mladima.

Dalje jačanje lokalnih organizacija civilnog društva i lokalnih službi za mlade kako bi mogle provoditi značajne, kontinuirane aktivnosti sa i za mlade, u skladu sa njihovim lokalnim potrebama.

Povećati nivo saradnje i koordinacije između različitih sektora koji sprovode omladinsku politiku u Crnoj Gori.

Uspostavljanje većeg broja lokalnih vijeća kao dijela mehanizama za učešće mladih u donošenju odluka.

Osigurati dovoljne, strukturalne, pouzdane i održive resurse i neophodnu političku podršku omladinskim organizacijama da se uključe u mehanizme učešća i predstavljanja mladih.

Osigurati direktno uključivanje grupa mladih, OCD koje vode mladi i OCD koje rade sa mladima i za mlade na stvaranju nove inkluzivne i rodno senzitivne strategije za mlade koja će pokrivati period nakon 2021.

Unapređenje političkog okvira za zaštitu ljudskih prava mladih, posebno mladih žena, te prevenciju i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja, koje je eskaliralo i zauzelo online prostor čak i više nego ranije tokom pandemije, te tokom 2021. godine.

Obogatiti strateška i druga policy dokumenta i krenuti sa hitnom implementacijom dodatnih mjera za unapređenje ekonomske participacije mladih, posebno mladih iz NEET grupe.

Da bi povećali učešće mladih, kreatori javnih politika bi trebali dodatno razmotriti i sljedeće preporuke:

Povećati pristup informacijama: kreatori javnih politika treba da ulažu u obrazovne programe koji mladima pružaju informacije o njihovim pravima i odgovornostima kao građani. Oni također trebaju osigurati da informacije o političkom sistemu i procesima donošenja odluka budu lako dostupne i pristupačne mladima.

Povećati pristup procesima donošenja odluka: kreatori javnih politika treba da stvore prilike za mlade ljude da učestvuju u procesima donošenja odluka. To bi moglo uključivati stvaranje vijeća mladih ili drugih savjetodavnih tijela koja mladima daju glas u donošenju odluka.

Izgraditi povjerenje u demokratske institucije: kreatori javnih politika trebaju raditi na izgradnji povjerenja u demokratske institucije među mladima. Ovo bi moglo uključivati povećanje transparentnosti i odgovornosti u procesima donošenja odluka, kao i pružanje mogućnosti mladima da se direktno angažuju sa donosiocima odluka.

Rješavati socioekonomske barijere: kreatori javnih politika treba da preuzmu korake da riješe socioekonomske barijere koje onemogućavaju neke mlade ljude da učestvuju u političkom i građanskom životu. Ovo bi moglo uključivati ulaganje u programe obrazovanja i obuke koji mladima pružaju vještine i resurse potrebne za efektivno učešće.

